

Vandring Østby – Gjeri – Gjerimeieriet 08.09.2019. Oppsummering.

Dette er en oppsummering av vandringen historielaget hadde på kulturminnedagen 08.09.19. Ca. 60 personer deltok i kjølig oppholdsvær. Vi møttes på P-plassen ved kjerka og gikk så ned til Østby før programmet startet.

Østby – den tidligere prestegården.

Østby har vært prestegård i flere hundre år. Her har presten bodd med sitt hushold bare 500 meter fra kjerka. For mange av de tidligere prestene var driften av prestegården viktig for inntekt og livsopphold, og helt opp til slutten av 1800-tallet sto presten sjøl for gårdsdrifta. Ingen av de gamle husene på prestegården er bevart; heller ikke den gamle presteboligen fra 1909, som ble revet i 1968 da ny prestebolig ble tatt i bruk på Ask.

Einar Korvald eier eiendommen i dag, som er den eneste av de større gårdsbruka i Gjerdrum som aldri har vært odelseiendom. Einar kom til Gjerdrum som forpakter i Rustad. Seinere var han forpakter på Eik i Holter, før prestegården kom på salg på 1980-tallet. Einar fikk da kjøpt gården fra Opplysningsvesenets Fond (dvs. Staten). Etterpå har han drevet allsidig jordbruksdrift med hovedvekt på mjølkeku. Einar fortalte at eiendommen er uberørt av bakkeplanering, og han dyrker derfor mye brattlendt jord. Mange steder kan han ikke kjøre traktor uten å ha montert på tvillinghjul. Det er nå den tidligere forpakterboligen som fungerer som eierens bolig. Skogen i prestegårdshagan er nylig hogd for å bli omgjort til beitemark.

Staden.

Vi gikk så litt utover jordet øst for tunet. Herfra kan en se ned på de fleste bruka i Staden. Staden er betegnelsen på de tidligere husmannsplassene under prestegården. De fleste av dem ble sjølstendige bruk først på 1890-tallet, men 2 ikke før i 1930. Anne Nordli er oppvokst og bor i Staden. Hun tok for seg hver enkelt av eiendommene, og fortalte litt om hvem som hadde bodd der før, og hvem som bor der nå. Her ligger eiendommene Hvam, Blånet, Elverud, Østenga, Enger, Elverud, Leirenga, Teltebuhaugen og Glenne. Hun fortalte også om den gamle bygdevegen til Ullensaker som gikk over Syslerbrua ved Blånet. Leirskredet på Holum på Ullensakersida av Leira tok med seg brua i 1883. Etter dette ble Kløftavegen flyttet lenger sør, og Staden ble ikke lenger så «sentral». Anne fortalte også om Høghaugen som lå litt øst for Teltebuhaugen. Den høge haugen var på 1800-tallet prestens lystlund og ble stelt som en slags park. Anne kan huske at det da hun vokste opp, fortsatt var veldig pent der med bl.a. masse liljekonvall. Men haugen gikk med i bakkeplanering. Anne har lovet historielaget en kopi av manuset til det hun fortalte om Staden.

Prestene.

Vi valgte nå i det kjølige været å gå tilbake til Kirkestua for å ta kafferasten inne.

Her fortalte Anne Thori Kogstad om en del av prestene som har bodd på prestegården. Fra 1631 til 1813 var det nærmest et prestedynasti i Gjerdrum. De 7 prestene i perioden var stort sett beslektet eller besvogret med hverandre. Dette kunne bl.a. skje ved at sognepresten i sine eldre år ansatte en kapellan, som f.eks. var gift med dattera, til å hjelpe seg. Prestene på 17- og 1800-tallet hadde ulike karakterer og interesser, men mange av dem hadde verdslige interesser. En av dem (Arctander) var f.eks. kjent som en dyktig smed. En annen (Ingier) er kjent som folkeopplysningsmann og iherdig bonde. Alle disse prestene sto også sjøl for driften av prestegården - om enn ved hjelp av tjenere og husmenn.

Prestene som kom fra 1878 og framover drev ikke prestegården sjøl. I stedet ble gården forpaktet bort til en prestegårdsforpakter. Prestene fortsatte likevel å bo på prestegården. Prestene rett før og etter århundreskiftet 1800/1900 var kanskje mer opptatt av det åndelige og misjonering enn forgjengerne. Altså mer strengt religiøse. Anne viste bl.a. til at dette førte til et sterkt fall i nattverd-deltakelsen. Mens de fleste tidligere på 1800-tallet deltok, ble det utover på 1900-tallet bare en mindre del av

menigheten som deltok i nattverden. Prestene bidro sterkt til å opprette en rekke misjonsforeninger rundt om i bygda.

Gjerdrum.

Vi hadde neste stopp i innkjøringa til Søgarn Gjerdrum.

Her hadde Tor Laache først litt filosofering rundt navnet Gjerdrum. Dette gjaldt bl.a. opprinnelsen til og betydningen av stedsnavnet Gjerdrum, hvordan uttalen har endret seg, og om bruken av de muntlige formene «Gjeri» og «gjælomsøktning». Likedan hvorfor det gamle bygdenavnet Lem (Leimr) ble trengt tilside i løpet av 14-1500-tallet.

Oppdelingen av Gjerdrumsgårdene og hvordan tunene oppsto og ble flyttet ble også gjennomgått. I alt er dette nå 5 bruk der 3 av dem fortsatt har tuna tett på hverandre. Dessuten en kort gjennomgang hvilke familier som bor hvor.

Anders Simonsen.

Søgarn Gjerdrum var fra ca. 1605 til 1668 futegård for Øvre Romerike. Her bodde kongens fogd, Fogden var en embedsmann som hadde politi- og påtalemyndighet og også ansvar for innkreving av skatt og bøter. Søgarn Gjerdrum var derfor et viktig embetssete denne korte tidsperioden.

Anders Simonsen var fogd fra 1659 til 1674. Men da futegården ble flyttet, kjøpte han like godt Søgarn Gjerdrum, og han bodde der til sin død i 1696. Etter å ha vært fogd ble han assessor i overhoffretten i Kristiania; altså dommer i den høyeste rettsinstansen i Norge. Bare høyesterett i København sto høyere. Simonsen ble etter hvert svært rik og eide både jord og skog og drev sagbruk og trelasthandel flere steder på Østlandet.

I Gjerdrum er Simonsen mest kjent som «kirkebyggeren». Kjerkebygget var i dårlig forfatning. Simonsen kostet omfattende reparasjoner på 1660 og -70-tallet mot at kongen overlot kirketienden til han. Da kjerka brant i 1684 bekostet han også nybygget og utsmykningen. «Betalingen» denne gangen var at kongen overlot Simonsen både inntektene fra landskylda og kallsretten til presteembetet. Dessuten fikk han ordnet med et eget gravkammer under kjerka der han og dattera Anna Munch fortsatt ligger.

Gjerdrum Meieri – meieridriften.

Vi gikk så ned til Gjerimeieriet der dagens vandring ble avsluttet.

Gjerdrum meieri var i drift som mjølkemottak fra 1895 til 1954. Andelseierne var fra Vang og Staden i nord til Sørum og Svensrud i sør. Tor Laache fortalte litt om meieridriften, men det vil bli lagt ut en artikkel på historielagets hjemmeside der meieridrifta blir gjennomgått.

Gjerdrum Meieri – annen aktivitet.

Annen aktivitet på og rundt Gjeri-meieriet ble nå gjennomgått gjennom en samtale mellom tidligere kjøpmann på meieriet Bjørn Hansen og Tor Laache.

Så lenge meieriet var i drift disponerte meieriet østenden i 1. etg. og landhandelen vestenden. Meiersken/meieristen bodde i 2. etg. over meieriet og handelsmannen med familie over landhandelen. Ei stund var det også en sal der småskolen leide lokaler og likedan foreninger til møter. Meieriet ble nedlagt i 1954, og i 1955 kjøpte kjøpmann Harald Hansen hele bygget. Landhandelen ble nå utvidet innover i meierilokalene. Men 2 mindre rom i østenden ble tatt i bruk som verksted for Gunnar Limm. Limm holdt til her til han på 60-tallet flyttet inn i nytt verksted i nabolaget. Butikken ble nå gjort om til selvbetjening og dekket hele 1. etasje. Bjørn Hansen overtok butikken fra sin far 1973 og drev fram til nedleggelsen i 1991. Hele tiden bodde kjøpmannsfamilien i 2. etg. Fra 1991 leide kommunen

butikklokalene i noen år og etablerte bedriften «Mjølkerampa». I 1999 overtok en gruppe kunstnere lokalet. Men i 2007 solgte Bjørn Hansen eiendommen og flyttet til Ask.

Rundt sjølve meieriet lå div. andre bygg/anlegg. Meieribrønneren var på 1 dekar og lå mot øst. Mellom denne og meieriet lå ishuseet. Inntil ishuseet mot sør lå bygget der innkjøpslaget holdt til fra 1914 til 1955 og der det også var en stall. Mot sør lå lagerskuret der landhandelen hadde sitt lager og der det også var vedskur. Hestebindinga lå mellom dette bygget og meieriet.

Så kom det opp andre hus i nærheten. Rett vest for meieriet og inntil krysset satte baker Paulsen opp et hus der han hadde bakeri i kjelleren og et lite utsalg og «tilløp til» kafe i 1. etg. Denne virksomheten var i drift i årene rundt 1920-1930. Paulsen leverte bakevarer til butikker både i Gjerdrum og Ullensaker. I 1929 ble Theodor Hvam mjølkebiltransportør for meieriet. Han overtok og bygde på/om bakeribygget.

Rett på nordsida av Kløftavegen etablerte Hans Enger snekkerverksted. Ifølge Finn Stokker drev han i stor grad med reparasjon av landbruksmaskiner. Mot sør etablerte Ludvik Huser i 1928 dampsag og et ganske stort areal ble brukt til tømmerlunner og materialstabler. Denne saga ble etter krigen solgt og flyttet på nordsida av Kløftavegen. På sørsida av meieriet drev også Asbjørn Paulsen ei tid snekkerverksted like ved saga.

Det vil bli laget en egen liten artikkel om landhandelen på Gjerimeieriet.

Østre Åmot

September 2019

Tor Laache